

Трипаллий час вважалося, що немає жодних архівних матеріалів про голодомор 1946-47 років на Україні. Але історія вчить нас, що найжахливіші таємниці нашого життя рано чи пізно стають відомі, навіть якщо і зберігаються у глибоких сховищах.

Нашому автору Івану Григоровичу Біласу вдалося знайти архівні матеріали про голодомор 1946-47 років на Україні, які ретельно приховувались понад 40 років. Зібрані й збережені ці працівники міліції. Першими із знайденими документами І.Г.Білас вирішив познайомити читачів саме «Міліцейського кур'єра». Друкуючи їх, редакційний колектив тим самим засвідчує своє прагнення неупереджено, об'єктивно висвітлювати і наше минуле, і сьогодення.

На початку вересня у Києві вперше у нашій країні проходив міжнародний симпозіум «Голодомор-33». Він був організований за ініціатиивою Українського історико-просвітницького товариства «Меморіал», Народного Руху України за перебудову, товариства української мови імені Тараса Шевченка та любителів книги, спілок письменників та кінематографістів УРСР, Інституту літератури імені Т.Г.Шевченка АН УРСР. Симпозіум присвячувався трагічним сторінкам історії України - сталінському голодомору, який жорстоко поглинув територію східних і південних областей України, вимітаючи у небуття тисячі людей, які тільки-но пережили воєнне лихоліття. Трагізм голодомору 1947 року полягає у тому, що він найбільше відбувся на беззахисних сім'ях тих, хто не повернувся з фронтів Великої Вітчизняної війни.

Під час симпозіуму висловлювалася думка, що голодомор 1933-го року - далеко не поодиноким і останнім трагічним фактом знищення нашого народу. Ми не повинні забувати і про голод 1946-47 років, який чорним смерчем болу і розпачу пройшов територією східних і південних областей України, вимітаючи у небуття тисячі людей, які тільки-но пережили воєнне лихоліття. Трагізм голодомору 1947 року полягає у тому, що він найбільше відбувся на беззахисних сім'ях тих, хто не повернувся з фронтів Великої Вітчизняної війни.

Хто винен у цій жахливій трагедії?

У чому її причини?

Що було зроблено державою для запобігання голодомору і врятування з лабет смерті сотень тисяч людей?

Чому саме в цей трагічний для України період першим секретарем ЦК Компартії України призначено її давнього «ярівника» Л.Кагановича? До речі, він займав цю посаду тільки один рік. Невже східні і південні райони України, які спіткало голодне лихо, були нагло відокремлені від нещоручного Союзу Радянських Республік, де в той же час не відбувалися?

Які ж відповіді давало суспільство «розвинутого соціалізму» на ці запитання? На жаль, ще доки ми мовчимо про трагічну історію, яка завжди перебувала під партійним наглядом, її офіційна пропаганда, у численних наукових дослідженнях історії держави і права України можна прочитати лише про засуху і неврожай 1945-47 років. І нічого - про їх наслідки. Сьогодні ми відчували явний брак джерел інформації для наукових розвідок сталінського голодомору на Україні - у тридцяти роках, у першу чергу архівних документів, і змушені збирати свідчення очевидців, які, безумовно, мають суб'єктивний характер.

Донедавна дослідники вважали, що немає й архівних матеріалів, які могли б пролити світло на трагічні події 1946-47 років. Відсутні і спогади про післявоєнний голод на Україні наліт у тих публікаціях, котрі претендують на повний перелік сталінських злочинів проти нашого народу.

Але архівні матеріали все-таки знайшлися. У вересні цього року, коли міжнародний форум «Голодомор-33» вже завершив свою роботу, автору цих рядків вдалося використати допомогою працівників республіканського науково-дослідного центру МВС УРСР інформацію віднайти й опрацювати ці документи.

Пропонуємо читачам зробити не дослідження.

Перший післявоєнний рік. Знекровлена країна з великими зусиллями переводить військову економіку на мирний шлях. Знову, як і раніше, пріоритет віддається «плановому веденню господарства». 18 березня 1946 року видається «Закон про п'ятирічний

року свідчать висловлювання представників різних верств населення, які вибірково фіксували компетентними службами. Наприклад, артист Полтавської філармонії Лопат так формулював своє ставлення до реалій часу: «Я в минулому був у партії і йшов за нею. Але тепер остаточно переконався у несправедливості в Радянській країні. По радіо кричати одне, а на ділі - інше. Кричати про поліпшення життя трудящих, а в дійсності життя з кожним днем погіршується».

Агроном Одеського обласного відділу технічних культур Рибін, розмірковуючи про події в республіці, зазначав, що від держави можна чекати усього, але зменшення норм видавання хліба - це надто нехороші заходи уряду. Невідомо почнесться голод.

Деякі міркування відзначили категоричністю і максималізмом. Зокрема старший інженер Міністерства місцевої промисловості УРСР Ковалюк в розмові з товаришами по роботі говорив:

«Подобство в жодній державі немає».

Люди непокоїлись. «Не може бути, щоб у державі не було хліба», думали думками студентки київського медичного інституту Смирнова. «Нехай на Україні була посуха, але ж в інших союзних республіках врожай зібрав. Хліб у держави є, але норми його видачі зрізали для того, щоб робити відповідні заготовки й підтримувати нашим хлібом інші держави».

Для студентки Смирновой це була лише здогадка. Для ЦСР - об'єктивні реалії, закріплені у ряді нормативно-правових актів і міжнародних угод про дружбу, співробітництво і взаємодопомогу з Румунією, Угорщиною, Болгарією, Албанією, Чехословаччиною, Польщею та Югославією, куди у засушливі 1946-1947 роки було відправлено значну кількість сировини, матеріалів, пшениці і продуктів харчування. В цей же час на Україні голодомор косив сотні тисяч співвітчизників. Їх доля зовсім не хвилювала «одного з

Сталіна, який прагнув створити світову систему соціалізму. Ми знаємо, що сталося з нею сьогодні».

Перед нами постає трагічна доля України. Жителі східних і південних територій огорнуті мором голодомору; західні українці із «ворушливою теплоотою сталінської репресивної машини» огорнуті масовими репресіями, примусовим виселенням, переселенням. Їхні масштаби все розширюються, не без втручання «компетентних органів», інспірованих братовбивчою війною.

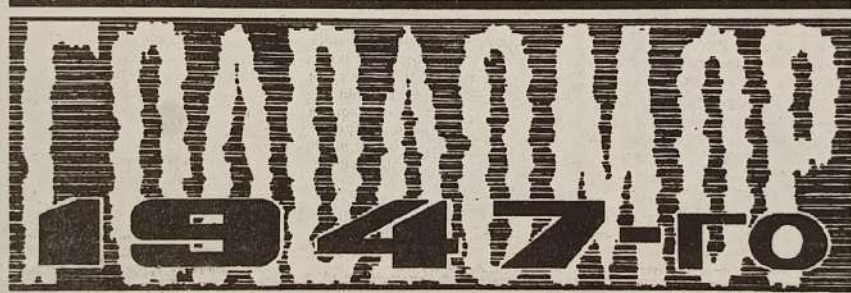
Дуже влучно со своїми розмірами із землями жителів села Сорочинці Вороновського району на Вінничині інвалід Великої Вітчизняної війни Ремлюга. До речі, його слова стали відомі органам держбезпеки й потрапили у спеціального звідку його одностельця. Ремлюга говорив: «Якщо б нам дали землю, то було б краще. Я б обробляв землю так, що врожаю було б достатньо і для мене, і для держави. Працювати ж у колгоспі немає рації. Тому що там доводиться трудитись на куркулів і п'яниць».

Неважко здогадатись, яка доля могла спіткати у ті роки вільнодумця типу Ремлюги. Смирновой, Гузенка, Котова, Лопат і десятків тисяч інших, доведених до відчаю, громадян.

Згідно з архівними матеріалами і документами Центрального Архіву Жовтневої революції, вищих органів влади і вищих органів державного управління, де зберігається невідома статистика ГУЛАГу, станом на 1 липня 1946 року у таборах МВС СРСР знаходилося 1 703 095 засуджених громадян. З них тільки за так звані контрреволюційні злочини і бандитизм - 1 371 986 чол. При цьому покараних згідно з статтею 58-10 Кримінального кодексу, яка передбачала відповідальність за антирадянську агітацію, було 142 048 громадян, 85 652 громадян з яких утримувались у таборах, а 56 356 - у колоніях. А були ще й сумнозвісні статті 58-7 (шкідництво), 58-14 (контрреволюційний саботаж), 58-2, 3, 4, 5, 11 (участь в антирадянському зговорі), за якими ГУЛАГ поповнювався багатотисячними бранцями. Ремлюга і означені з ним, безумовно, були небезпечні для існуючої ідеології, тому що ніяк не вписувались в штучно зведений парадний фасад держави, коли «щедримі» ворожми закололи ниви, а «радянський народ під керівництвом партії досягнув таких перемог соціалізму в усіх галузях економічного і суспільно-політичного життя, які надають можливість практично здійснити завдання по створенню матеріально-технічної бази комуністичного суспільства» (Див.: КПСС в резолюціях і рішеннях съездов, конференцій і пленумів ЦК М., 1971, т.7, с.387). Протилежними були реалії життя другої половини 1946 року на Україні, коли поступово стало набирати чіткі риси жахливе обличчя голоду. Згідно з рішенням керівництва МВС УРСР збір інформації про голодомор і пов'язані з ним жахливі факти злочинів, її аналіз, узагальнення і надання інформації у вищі органи державної влади і управління були доручені Управлінню по боротьбі з бандитизмом, працівники якого з 20 грудня 1946 року розпочали роботу статистичного характеру. Проаналізувавши стан справ, який склався у південних і східних областях України, Управління констатувало, що матеріальні труднощі, які були зумовлені об'єктивними причинами неврожаю 1946 року внаслідок засухи, особливо тяжко позначилися на сім'ях загинувших на фронтах Великої Вітчизняної війни офіцерів і солдатів Радянської Армії. Діти страшенно скуді, припинили відвідування шкіл, у них почали з'являтися ознаки припухання.

(Продовження у наступному номері)

ІВАН БІЛАС, кандидат історичних наук, підполковник внутрішньої служби.

Внаслідок голоду в південних і східних областях України

захворіло - 3.203.145,

померло - 101.637 громадян,

зареєстровано 130 випадків людоїдства.

план відбудови і розвитку народного господарства СРСР на 1946-1950 р.р., а в серпні цього ж року приймається аналогічний план на Україні.

Налагодження мирного життя було значною мірою ускладнено небувалою за останні п'ятдесят років посухою, яка охопила великі території на Сході й Півдні України, призвела до неврожаю і голоду. У 1946 році урожай зерна у колгоспах знизився до 3,8 центнера з гектара, а в радгоспах - до 4,5 центнера. Валовий збір усіх зернових у республіці становив у 1946 році 531 мільйон пудів, що у три з половиною рази менше, ніж у 1940 році. Із 26397 колгоспів, які налічувалися влітку 1946 року на Україні, 5500 не змогли повернути навіть посіяного. Нестача кормів призвела до масової загибелі поголів'я великої рогатої худоби, свиней і коней. В країні був пригальмований випуск товарів широкого вжитку, припинене скасування карткової системи постачання. Значно скоротилися розміри пайкового постачання, зокрема мук і хліба, які видавалися тільки працюючим і дітям, що перебували у них на утриманні. Одночасно були підвищені ціни на продукти харчування.

Особливо кризовою була економічна ситуація на Україні. Тут різко знизився рівень життя населення, особливо у містах. Це викликало нездоволення людей, породжувало неввіру в готовність і здатність держави захистити своїх громадян. Красномовно про становище в республіці восени 1946

«Чому утриманням-старикам не дають хліба? Невже вони повинні померти з голоду? Німці і ті краще жили. Вони просто знищували стариків, а наші змушували їх померти голодною смертю».

Робітник комбінату «Сталінградський» в місті Сталіно (нині Донецьк) Котов зробив висновок, що держава йде до загибелі. Якщо навіть після збирання врожаю видає мізерні норми харчування, то надалі слід чекати ще більшого погіршення. Для всіх стає очевидним, що держава з продовольчим постачанням зайшла у безвихідь. Працівники кіровоградського цегельного заводу Гузенко підозрювали, що ситуацію створено штучно: підвищили ціни на продукти, а через деякий час знизили норми постачання на них з метою викрадування грошей у населення.

«Я не знаю, що діється», - поділилися сумнівами з колегами працівник ровенської обласної газети «Червоний прапор» Мочульський. - Адже у війну ми жили набагато краще, ніж зараз. Тепер у країні всі говорять про те, що наступав голод».

Працівники чернівецької контори «Заготзерно» повторювали, що певно, буде голод, необхідно, по можливості, запасатися продуктами, тому що уряд, очевидно, не буде турбуватися.

Доведений до розпачу бухгалтер медичного інституту міста Сталіно відбився: «Дружини хліба не дають, для дітей норми хліба зрізали. Що вони повинні робити, як вони можуть існувати? Такого не

видатних організаторів і будівників Комуністичної партії Радянської держави, вірного учня В.Леніна і соратника Й.В.Сталіна першого секретаря, члена Політбюро ЦК КП(б)У України Л.Кагановича. Він щомісяця утримував від керівництва МВС України таємні оперативні повідомлення, які безсторонно узагальнювали і відображали нагороду трагедію. У них, зокрема, йшлося про численні випадки канібалізму, що набула у деяких місцевостях системного характеру (про це автор поведе мову надалі). Судячи з усього, «вірному ленинцю» Л.Кагановичу не була властива природна реакція нормальної людини, яка сприймала б усі можливості на сприяння долі людей. Каганович же потурвав своєму бездіяльному поглибленню трагедії голодомору 1947 року. Не дивно, адже його нутро було наповнене кров'ю мільйонів жертв голодомору 1933 року, коли він проявив неабиякий «державний хист» у будівництві «світлого майбутнього» людства».

Ознайомившись із цими фактами, читач обов'язково запитає: яких же заходів вжила «керівна і спрямовуюча» сила СРСР, України зокрема, щоб уникнути голоду? На превеликий жаль, людська доля мало хвилювала «розум, честь і совість» хвилювала «вождь усіх часів і народів» Й.Сталін. Предметом його уваги на той час були країни Європи. Вони, знекровлені під час другої світової війни, однак, пробуджували імперські амбіції

СТОРІНКИ НАШОЇ ІСТОРІЇ

(Продовження. Початок у N1)

Так, у Дніпропетровській області мати-героїня Е.М. Спаська, у якої шестеро дітей, протягом року заробила в колгоспі 320 трудоднів. За це одержала 63 кг зерна. З присадибної ділянки нічого не збирала через неврожай. Діти виснажені, не ходять у школу.

Вибіркову перевіркою тільки в одному селі Катеринопільському районі на Дніпропетровщині було виявлено 20 сімей, які знаходилися у подібному становищі.

В управлінні по боротьбі з бандитизмом стікалася інформація з уражених голодом регіонів, яку направляли начальники управлінь міліції. Так, начальник управління МВС УРСР по Київській області полковник Руденко наприкінці грудня повідомляв, що в області почастішали заворушення дітей дистрофією. З 1 по 25 грудня 1946 року тільки у Васильківському районі до лікарні покладено 56 дітей віком від 5 до 13 років, батьки яких загинули на війні.

Приблизно в цей же час працівники дитячих приймальних розподілувачів підбирали на вулицях 158 дітей. Їх покинули батьки, тому що не мали чим годувати. З названої кількості 22 матері кинули по двоє дітей, дві залишили троє дітей і одна мати покинула чотирьох дітей.

Звичайно, важко назвати цих жінок матерями, хоча вони сподівались, що хто-небудь підбере їх дітей і прогодує. Деякі матері привозили своїх дітей до Києва з надією влаштувати у дитячий будинок.

У грудні 1946 року з с.Обухів Київської області громадянка Магдалина У.А., чоловік якої загинув на фронті, привезла чотирьох дітей, щоб влаштувати в дитячий будинок. Не добившись свого, п'ятирічну доньку і трьох синів від шесті до восьми років залишила на одній з київських вулиць, а сама поїхала додому.

Цього ж місяця мешканка Обухова О.І. Федорова покинула напризволяще у Києві трьох синів (чотири, сім і десять років), яких підбирали працівники міліції. Перевіркою було встановлено, що Федорова живе у виключно важких умовах. Ці чоловіки загинули на фронті. Як пояснила сама, дітей покинула в Києві для того, щоб їх підбирали і влаштували в дитячий будинок, оскільки їй нічим їх годувати.

Жителька ст. Попельня Житомирської області Г.М. Сигантенко, не маючи жодних харчів, залишила дочок шести і семи років у сусідки, а сама поїхала в західноукраїнські області купити хліба. Коли через деякий час дітям нічого стало їсти, сусідка відвезла їх до Києва, залишила на вокзалі. Батько дітей загинув на війні.

Щі десятиків інших документально зафіксованих трагічних випадків відтворюють атмосферу початку голодомору. До речі, він не знайшов об'єктивного відображення у десятисторінній історії Української РСР, яка писалася у 80-і на початку 90-х років. Зате у викривленні фактів доходили до блюзнірства. Зокрема, у дев'ятому томі, на тридцять третій сторінці, при описі першого повеного року читаємо: «Турботою були оточені сім'ї загинувших воїнів. Воїстину чужинець піклування про дітей, яких навіть не хотіли приймаати в дошкільні установи, штовхав матері-вдов на страшні винки, прикриваючи дітей-сиріт на голодну, мученицьку смерть на бруцях. Тим часом географія голодомору розширювалася. Він виривав з життя знесилені, доводив до божовелів тих, хто перебував на грані голодної смерті».

6 лютого 1947 року за підписом тодішнього міністра внутрішніх справ України Строкача на ім'я Голови Верховної Ради України М.С. Гречухи надійшло повідомлення «Про випадки захворювання окремих колгоспників Одеської, Дніпропетровської, Полтавської, Київської й Ізмаїльської областей у зв'язку з продовольчими труднощами» (Указом Президії Верховної Ради

СРСР від 7 серпня 1940 року у складі УРСР було утворено Чернівецьку й Акрманську області. Хотинський повіт Бессарабії увійшов до Чернівецької області, а Акрманський та Ізмаїльський — до Акрманської, яка у грудні 1940 року була перейменована в Ізмаїльську область. Нині входить до складу Одеської області). Зазначалося, що матеріальне становище багатьох сімей колгоспників дуже важке, є непоодинокі факти опухання, захворювання і вживання в їжу трупів людей і тварин. Зокрема на Дніпропетровщині мешканка села Хорошево Синельниківського району А.Ф. Поверіна 10 січня 1947 року годувала трьох дітей і душевно хвору сестру їжею з трупу своєї матері, яка померла у цей день.

У Покровському районі встановлено 38 сімей, в основному багатодітних, вкрай виснажених, опухлих, дорослі члени яких втрачали працездатність.

У колгоспі «Нове життя» Велико-Михайлівського району Одеської області від систематич-

стання злочинності в окремих регіонах республіки, зокрема в Ізмаїльській області. Так, тодішній начальник Управління внутрішніх справ області полковник Загородній сповідав у міністерство про те, що за грудень 1946-го і січень 1947 року на території області зросло кількість крадіжок не тільки рогатої худоби, продуктів харчування. Причому 90 процентів злочинів скоювали люди, які раніше не мали жодного відношення до злочинної діяльності. Вони об'єднувалися у невеликі групи, роздобували зброю і грабували тих, хто мав продукти.

Дехто, користуючись ситуацією, наживався на людській біді. У січні 1947 року третім відділенням міліції міста Чернівців була заарештована і притягнута до кримінальної відповідальності Анна Кирилівна Попідкова, 1905 р.н. Її затримали на ринку під час продажу собакою м'яса і дев'яносто котлет з нього ж, які вона продавала по чотири карбованці за штуку. Мешканка Ізмаїля Пелагея Лупой

вбила свою дитину, а труп кинула в ополонку.

Ратуючись від голодної смерті, сотні тисяч людей з Півдня і Півночі України потяглися у західні регіони, сподіваючись розжитися шматком хліба. Вининували на його останні з речей. У західних областях України, де колгоспне будівництво тільки розпочалося, голоду у великих масштабах не було. Але далеко не всім судилося діти до ельдорадо, виснажені люди часто не витримували мандрів. Щодня на станціях з поїздів знімали десятки померлих.

Начальник лікарняно-санітарного відділу південно-західного округу залізничних доріг директор-полковник Скитович 5 березня 1947 року повідомляв міністра внутрішніх справ України про те, що на Одеській залізниці накопичилося дуже багато трупів, які чекають судово-медичного розтину. На залізницях же тільки один судмедперект, який не може справитися з великим обсягом робіт. У зв'язку з потеплінням на всіх

Приходження у республіканське міністерство. Зазначалося, що в Ковалівському районі згідно з кількістю громадян, які гостро потребують допомоги у харчуванні, необхідно було відкрити їдальні у тринадцяти сілських районах. Але це вважалося гальмувалося обсягом випусків. У Котельківському районі 252 жителів гостро потребували допомоги, однак не отримали її. Уся робота районних радянських і партійних працівників щодо подання допомоги голодуючим звелася до проведення нарад і прийняття всіх рішень.

В області не було овочів для їдальні, відкритих у колгоспах, райспоживспілоків, і у них видавали тільки комерційний хліб. У селі Хлівівці Чортківського району їдальня проіснувала два дні і через брак продуктів харчування була закрита. У їдальнях сіл Вороньки, Писки, Ільці, Богодухівки, Білоусівки, Макіївки і Лугівки готували обід з однієї страви, до якої видавали сто грамів хліба на добу. Кожну з них мали право відвідувати по п'ятдесят чоловік.

Спостерегаючи факти відпускання обідів не за призначенням. Так, завідувач їдальнею у селі Білоусівки особисто для себе узав'язав порції хліба і десерт — супу. Завідувач їдальнею у селі Богодухівки видавала хліб представникам району, які перебували в селі у відрядженні. Працівники Волинського селпо Чутівського району з отриманою для голодуючих у січні і лютому 1947 року хліба вкрали 293 кілограми. У Кременчуцькому районі з 1141 хворого на дистрофію (в тому числі 849 дітей) тільки троє було госпіталізовано. Існуюча ситуація й небажання властей змінити її на краще викликали закономірне невдоволення людей. Вони не бачили реального виходу із скрутного становища. Ось деякі міркування очевидців трагедії, що в офіційних зведеннях зазначались як «нездорові настрої і реваншизм». Мешканка Полтави М.І. Андрушенко у розмові з товаришами висловила категорично: «Просто вирішили виморити людей голодом. Держава має достатньо хліба, але зовсім не піклується про людей».

«Слобода, Котельва — голодні, присадибні ділянки зменшуються на користь колгоспів, а ті до ума їх не доводять», — сказав мешканець села Котельва П.І. Коростев у розмові з колгоспниками. — Люди голодні, а місцеві органи влади не допомагають їм, навапили, стараються загнати в могилу».

З поширенням голодомору на Україні зростала кількість випадків канібалізму. У період з січня по червень 1947 року в республіці офіційно зареєстровано 130 випадків людодства; з'явлено 189 трупів, що на 132 особи притягнуто до кримінальної відповідальності. П'ятнадцять осіб направлено на лікування, оскільки аналіз канібалізму у них відзначався істотні психічні зрушення.

Під час голодомору тисячі людей покидали домівки і вирушали на пошуки харчів, щоб врятувати себе, своїх рідних, дітей. Але не всі поверталися додому. Одних, як ми вже зазначали, смерть підстерігала у дорозі, інші, як це не парадоксально і дико звучить, ставали жертвами не менш голодних співвітчизників, що втрачали людську подобу.

Так, 19 лютого 1947 року на дорозі між станцією Васильків-1 і селом Кожухівка Васильківського району Київської області під мостом був знайдений мішок з залишками людського тіла: головою підлітка 16-17 років, відрубаною сокирою навскі, і ступнями без м'яса. Розслідування встановило, що 17 лютого у селі Кожухівка з'явився підліток-жебрак.

(Далі буде.)

ІВАН БІЛАС, кандидат історичних наук, підполковник внутрішньої служби.

ного недоїдання опухли 59 колгоспників, у тому числі 22 дітей. У селі Гребеніві опухли 31 житель і від недоїдання померли троє.

У селі Василівка Болградського району Ізмаїльської області сестри Люба та Федора Київів протягом трьох днів їли труп своєї матері, а колгоспники Михайло Карапетов і його дружина Марія за декілька днів з'їли трупи своїх дітей: шестилітнього Дмитра і Андрія - 1946 року народження, які померли з голоду 14 січня 1947 року.

Про трагічний стан справ у зв'язку з нестачею продуктів харчування, про факти захворювання громадян від голоду, скоєння на цьому ґрунті жорстоких злочинів начальники обласних управлінь міліції своєчасно інформували секретарів обласних комітетів КП(б)У сподіваючись, що будуть негайно вжиті заходи для запобігання голодомору і подання допомоги голодуючим. На жаль, цього не сталося.

Багато людей, доведених до відчаю, кінчали життя самогубством. Так, 9 січня 1947 року в селі Романово Дніпропетровщини жінка знайшла мертвими Тимофія Івановича Ланька, 1905 р.н., його матір і троє дітей. У труні господаря була записка, адресована дружині, яка поїхала на пошуки продуктів. Вржає зміст записки: «Дорога моя горюванка, не питай нікого. Я сам забрав дітей і маму. Несправедливо і боляче мучитися і голодувати, прощайте. Сусіди, не звинувачуйте — голод примусив нас самих прийняти цю смерть».

31 січня 1947 року у Ворошиловграді в парку культури імені Горького на дереві було знайдено труп водія автотранспортної контори обласного автотресту Василя Резанова, який повісився. У його кишені знайшли записку: «У мой смерті винен цар-голод. Сім'я гола, боса і голодна. Утримувати її немає ніякої можливості. І дальшого виходу немає, окрім смерті. Прощайте, дружина, діти, прощайте назавжди».

Голодомор призвів до зро-

продавала холодець з собачого м'яса, видаючи його за паштет.

У інших областях України голод доводив окремих людей до вчинків, які не вкладаються у свідомість. Так, 9 лютого 1947 року в селі Андріївка Балаклєвського району Харківської області в снігах свого будинку було знайдено труп громадянки Жирко з розсіченою грудною кліткою. Розслідування встановило, що вбивство скоїв її син Микола. Він декілька разів ударив матір сокирою по голові, після чого розсік їй грудну клітку, вивняв серце, печінку, легені, відірвав частину грудей, зварив і з'їв.

26 січня 1947 року до Козельщанського райвідділу внутрішніх справ надійшла інформація про те, що в селі Брехівка у сім'ї Василя Хейла щежили двоє дітей. В.Хейло розповів, що має на утриманні п'ятеро дітей, двох з яких — сина Олександра, 1932 р.н., і дочку Надію, 1934 р.н., тимчасово віддав на виховання до родичів. Це не підтвердилося. І Хейло був заарештований. Свідство встановило, що в червні 1946 року вночі він задушив сплячого сина, а труп зарив. У жовтні, також вночі, вінніс з хати сплячу дочку і живцем закопав її у заздалегідь підготовлену яму. Скоєні злочини мотивував тим, що всіх дітей нічим було годувати.

9 лютого 1947 року на околиці міста Гайсин Вінницької області було знайдено труп літньої жінки з перерізаною горляною і численними ножовими ранами на обличчі і пальцях рук. Виявлені докази привели в Гайсин, на квартиру Валентини Петрової, вдови (чоловік якої загинув на фронті), чоловік двох дітей. У неї знайшли закривавлені наволочку, шаль і ніж. За словами Петрової, вона вночі вбила свою матір — Анастасію Сфремову, яка перебувала в її утриманні, щоб позбутися її, оскільки нічого було їсти.

У ніч на 12 лютого 1947 року у місті Саврані Одеської області Катерина Березовська, перебуваючи у стані крайнього виснаження,

станція залізничної колії створюється надзвичайно небезпечний антисанітарний епідеміологічний стан.

Через кожних п'ять днів начальник Управління внутрішніх справ Львівської області доповідав у міністерство про кількість померлих від виснаження на залізничних станціях Львівської області. А кількість ця зростала в геометричній прогресії. Переважна більшість померлих, а серед них були і дорослі, і діти, залишалися невідомі, оскільки не мали при собі жодних документів.

Тим часом голодомор шалів. 27 лютого 1947 року Строкач записав по «ВЧ» за номером 348/СМ доповідав заступнику міністра внутрішніх справ СРСР генерал-полковнику Серову про те, що у східних областях України нараховується 189 тисяч 457 дистрофіків, серед яких 63954 опухлих; зафіксовано 16 випадків людодства і 13 вбивств на ґрунті дистрофії. Загалом же на Україні на початку 1947 року налічувалося 448 тисяч дистрофіків, у тому числі 150 тисяч громадян перебували у крайній стадії дистрофії і потребували негайної госпіталізації. Причому 300 тисяч дистрофіків проживали в Ізмаїльській, Одеській, Миколаївській, Херсонській, Запорізькій і Дніпропетровській областях. У Харківській області було зареєстровано 41 тисячу дистрофіків, у Сталинській (нині — Донецька) — 29 тисяч, у Ворошиловградській — 13500, у Сумській і Київській — по 10 тисяч.

Уряд УРСР вживав деяких заходів для подання допомоги голодуючим, але вони в основному мали разовий характер. Так, зокрема, для південних районів було відпущено 300 тисяч продовольчих пайків для одноразового харчування. У сілських районах почали комерційний продаж хліба, відкривали їдальні.

Але у східних і північних областях України ситуація ускладнювалася, про що свідчить донесення начальника Управління внутрішніх справ Полтавської області підполковника

1947-го

(Продовження. Початок у
NN1, 2.)

17 лютого 1947 р. начальник управління внутрішніх справ Ізмаїльської області полковник Загородній направив інформацію в МВС УРСР станом на 15 лютого 1947 р. про продовольчі скрути і людоїдство на території області. В ній, зокрема, було вказано, що «...смертність населення у значній мірі перевищує приріст народжуваності. За січень 1947 р. померло 4 533 чоловіки, з них з причини дистрофії - 1 568; народилось - 1258 чоловік. За десять днів лютого померло - 2 625 чоловік, з них через дистрофію - 978; народилось - 549».

Аналогічні відомості надходили міністру внутрішніх справ України Строкачу і з південних та східних областей республіки.

Сподіваючись, що уряд республіки належно прореагує на жахливий стан справ, що виник внаслідок післявоєнного голодо-

мору, розробить термінові заходи щодо подання екстреної допомоги десяткам тисяч знесилених людей. Строкач 13 березня 1947 р. направив на ім'я тодішнього секретаря ЦК КП(б) України Кагановича Л.М. повідомлення-аналіз (N48), про голодомор, в ньому навів жахливі приклади канібалізму. Зокрема було зазначено, що жителька села Скрянівка Бородинського району Ізмаїльської області Жуковська Параска заманила в свій дім восьмилітню дівчинку, вбила її, а м'ясо з'їла. 27 лютого цього ж року сестри Кассан Євдокія, Лукерія і Олена задушили свою маму, якій було 66 років, й з'їли її труп.

Першого березня 1947 р. на території Тюриної дачі, що у передмісті Харкова, у ставку було знайдено труп підлітка. Виявилось, що вбивці зняли з трупа шкіру, обрізали з костей м'ясо, опісля чого знов натягнули шкіру на скелет.

В селі Балкауці Новоселицького району за січень і десять днів

лютого 1947 р. на ґрунті виснаження і вживання у їжу м'яса здохлих коней, собак і птахів, а також тирси померло 18 чоловік, з них семеро дітей віком від 2 міс. до 11 років, четверо середнього віку й семеро старшого віку.

У Дніпропетровській області в селі Дмитрівці Петропавловського району Фролова Анна умертвила трьох своїх дітей віком від 3-х до 8 років, тіла яких ржила в якості їжі. Розслідуванням було встановлено, що перебуваючи у вкрай важкому матеріальному становищі, захворівши на дистрофію, вона 26 січня 1947 р. вбила свою дитину, розчленила її і м'ясо з'їла разом з іншими дітьми; 5 березня з тою ж метою вбила другу дитину, а 8 березня - старшу восьмилітню дочку.

Необхідно зазначити, що інформація Строкача Кагановичу у 1947 році була далеко не поодиноким. Але сподівання Строкача і інших на поліпшення життя українців не виправдались. Каганович оберігав сталінський спокій, вдаю-

ІВАН БІЛАС, кандидат юридичних наук, підполковник внутрішньої служби.

чи, що ніби на Україні нічого не сталося. Він не вжив жодних заходів для подання допомоги людям, які голодували й вмирали. Та й чи могла відбутись широкомасштабна акція по рятуванню сотень тисяч українців, і не тільки їх (адже голод і смерть не вибирають за національностями - від страшного лиха. Напевно ні, адже голодомор 1947 року був «офіційно невідомим» для уряду. Таким, на жаль, він і залишився в історії країни до сьогодні. Парадокс та й годі: десятки тисяч людей гинуть у лабетах голоду, який нерідко викривляє їх свідомість до того, що вони йдуть на канібалізм, - і в той же час це залишається ніби невідомим для соціалістичного суспільства, для країни, де офіційно проголошено лозунг «Все для блага людини - все в ім'я людини». Як зазначив на XX з'їзді КПРС М.С.Хрущов, Сталін хотів переселити весь український народ, але не було в СРСР такого місця, де можна було б розмістити цю «неслухняну націю». А тут, у післявоєнний період, трапився такий «сприятливий» природний фактор - неврожай, який спричинив голодомор, наслідки якого були жахливими ще й тому, що державна влада й пальцем не поворухнула, щоб хоча б запобігти поширенню його масштабів. Сталін міг, нарешті, розрахуватись із українцями. Тож не дивно, що в цей час він призначив «правителем» республіки свого однодумця, загартованого в «класових битвах» із своїм же народом, Кагановича. Лазар Мой-

сейович укотре вже зіграв роль Харона у кривавій народній трагедії, розпочатій у 1917 році.

В інформаціях, надісланих з місць до вищих державних інстанцій, не вказувалось, що панував голод, говорилося про «тимчасові» продовольчі ускладнення. У наведеному нами повідомленні-аналізі МВС Української РСР, скерованому Кагановичу, офіційні дані про випадки людодства, зокрема на території Ізмаїльської області, були явно занижені. Так, зазначалось, що «... за першу декаду березня 1947 р. отримані наступні дані про кримінальні прояви, пов'язані з продовольчими труднощами: людодство - 15 випадків...» В той же час на території Ізмаїльської області був зафіксований 31 випадок канібалізму, а всього по Україні - 47.

Про трагедію на Україні у 1947 році знали і в столиці. Але допомоги від «братніх народів» СРСР українцям не подавали. Про стан справ МВС УРСР регулярно інформувало союзне відомство. Так, в повідомленні міністру внутрішніх справ СРСР генерал-полковнику Круглову від 22 березня 1947 року зазначалось, що «...в ряді областей України в силу відсутності продовольства поширені випадки людодства. Станом на 20.03.47 р. органами МВС зафіксовано 54 випадки людодства».

24 березня 1947 р. начальник управління внутрішніх справ Полтавської області

підполковник Приходченко звернувся в МВС УРСР з проханням роз'яснити порядок розгляду справ стосовно осіб, які звинувачуються у людодстві. Було прийнято рішення «про направлення справ на людодів на особливу нараду МВС СРСР».

17 березня 1947 року начальник управління внутрішніх справ Ізмаїльської області повідомляв МВС УРСР, що «останнім часом у зв'язку з продовольчими труднощами на території області збільшилися випадки людодства, особливо в районах Болградському, Ренійському, Бородинському, Тузловському, Саратському, Старокозацькому».

Начальник управління внутрішніх справ Дніпропетровської області полковник Шліхта повідомляв у МВС УРСР, що 23 березня о 9 годині ранку в будинку громадянина Сокола І.І., жителя с.Данилівка Покровського району, був виявлений розчленований труп його десятилітнього сина. На ший трупа багато синців, горло перерізане, живіт розпоротий, внутрішні органи вилучені, права нога вище коліна відрізана, а з лівої вирізана м'якоть. Було встановлено, що 19 березня 1947 р. Сокол з дружиною зарізали сина і частини його трупа вживали у їжу разом з двома дочками 6- і 7-річного віку.

(Далі буде).

(Поправка. Автор матеріалу «Голодомор 1947-го» І. Білас є кандидатом юридичних наук, а не істориком, як помилково було вказано в попередніх номерах. Вибачте.)

(Закінчення. Поч. див у NN 1, 2, 3)

Під час голодомору працівники міліції доводилося займатися специфічними розслідуваннями. 10 березня 1947 року від жителя Дніпропетровська М.С. Батрака надійшла заява про те, що його родичі Степан Швець, дружина Швеця Марія і Степан Говорун 14 лютого виїхали до села Васильківка купити корову, але додому не повернулися. Перевірку встановила, що по дорозі вони зупинилися на нічліг у селі Григорівка Синельниківського району у громадянина Петра Водяницького, через три дні після цього останній продавав жителям села корову. Його затримали. Він розповів, що всіх трьох убили. Разом з дружиною розчленив трупи, частину з них вживав у їжу, залишки спалив.

У ніч на 22 березня 1947 року у селі Велика Корениха Варварівського району Миколаївської області у своєму будинку була вбита Аксинія Кучеренко. Грудна клітка і черевна порожнина були розпороті гострим предметом, вилучені серце, легені, печінка, селезінка і нирки. Було також обрізано м'ясо з ягодиць, стегон і гомілкових м'язів. Розслідуванням вдалося встановити, що вбивство скоїли жителі цього ж села Єфросинія Берсан і її дочка Віра. В будинку яких знайшли знаряддя злочину, залишки вареного людського м'яса і жиру.

З винятковим цинізмом і жорстокістю 22 березня 1947 року в селі Тарасівка Велико-Дубечанського району Київської області було вбито дев'ятирічного хлопчика Івана Котенка. Про це зазначалося у повідомленні начальника Управління внутрішніх справ Руденка в МВС УРСР за N 1/334 від 9 квітня 1947 р. Було встановлено, що перед зникненням він заходив до сусіднього будинку Ірини Зінченко. При обшуку виявлено закривавлену сокиру, загорнутий в одяг скелет з залишками м'ясних частин. Батьки втілялися сина.

Зінченко зізналась у вбивстві і розповіла: "22 березня 1947 року з метою вбивства я запросила в свій дім, обіцяючи пригостити молоком, дев'ятирічного сусідського хлопчика Івана, який бавився на вулиці. Як тільки він зайшов до хати, я скопила його і ножем перерізала горло. Тут же відокремилася всі м'ясні частини, зрізала щокі, губи, виїняла нутрощі - серце, печінку і легені. Все це я склала у відро і зварила, харчувалася цим протягом декількох днів. Вступати в колгосп і працювати я не бажала, а м'ясом хлопчика харчувалася для того, щоб зберегти в господарстві дев'ять кіз".

12 квітня цього ж року до Буського райвідділу міліції надійшла заява від жителя села Шубенний Став Парасковії Хапко про те, що 11 квітня її дванадцятирічна дочка Тетяна пішла просити милостину у сусіднє село Чемериське і додому не повернулася. Було встановлено, що

дівчинка заходила до будинку жителя села Марії Цибульської, де під час огляду працівники міліції знайшли в бочці голову Тетяни, а у сараї - піджак і брюки невідомого хлопця. Цибульська розповіла, що у середині березня 1947 року до неї заходив незнайомий хлопчик років восьми-десяти, який просив їсти. Погодуювши хлопця, Цибульська запропонувала йому відпочити. Коли він заснув, вона вбила його, вдаривши сокирою по голові. Розчленивала тіло на частини, м'ясо вживала в їжу. 11 квітня таким же методом вбила дівчинку, яка заходила до неї просити милостину.

У червні 1947 р. Строкач направив повідомлення-інформацію Кагановичу про те, що у селі Дзигівка Ямпільського району на Вінничині громадянка Брусник разом з колгоспним пастухом Яськом В.А. вбила п'ятьох дітей місцевих жителів. Частину м'яса вони вживали в їжу, а з частини зробили ковбасу й продали її.

Строкач намагався привернути увагу Кагановича до жахливого викривлення свідомості людей

дань продовольчих карток. Всього на Україні за квітень 1947 року було вилучено у зловмисників продовольчих карток і талонів на 7839 кілограмів хлібопродуктів. До кримінальної відповідальності притягнуто 180 осіб. Таке становище аж ніяк не сприяло поліпшенню постачання населення України продовольством. Голодомор поступово починав спадати з настанням літа 1947 року, коли з'явилися овочі і фрукти.

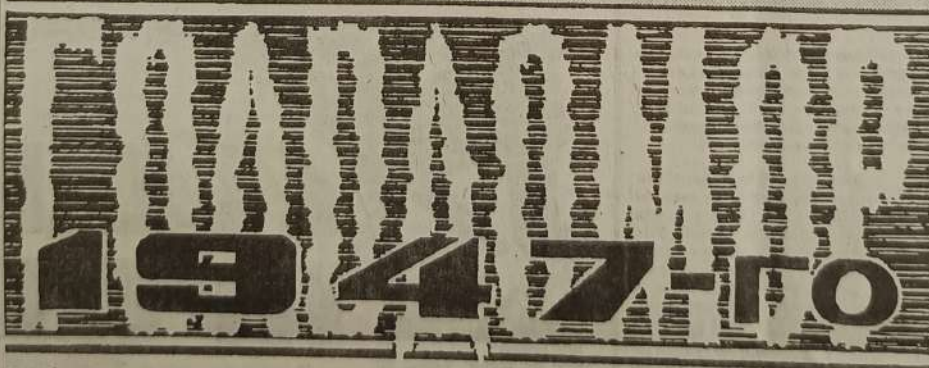
Читачі, певно, зададуть закономірне запитання: чи можна було запобігти цій трагічній сторінці в історії українського народу, істотно обмежити масштаби і наслідки голодомору? Переконані: можна, якщо органи державної влади й управління доклали максимум зусиль для подання допомоги населенню південних і східних областей України, скоординували дії для організації для голодуючих продовольчих поставок з союзних республік. А для цього в першу чергу необхідно було офіційно визнати, що голод на Україні був. Але це не вписувалося у загальну картину удаваного благополуччя. Голодну смерть гинули ти-

розпорядженнями. Ступінь правового регулювання не відповідав потребам суспільства. Домінувало індивідуальне регулювання. Про поведінку конкретних людей судили не на підставі загальноприйнятих соціальних норм, а виходячи з суб'єктивного тлумачення доцільності. До мінімуму були зведені демократичний принцип створення державного апарату і його діяльності, а також реалізація свобод і прав громадян. Органи влади, управління, партійні і каральні органи, суди сплелися в єдиний апарат адміністративного тиску. Основним принципом судочинства стало зізнання обвинуваченого. Юридичні гарантії прав людини були ліквідовані. Теорія держави та права була повністю пристосована до теорії сталінізму.

Процвітав правовий нігілізм, особливо в процесуальному праві. Широко застосовувалося психічне і фізичне насильство над людиною.

У величезних збитках, завданих сталінізмом, можна виділити три найістотніші аспекти - політичний, економічний і соціально-психологічний.

ІВАН БІЛАС, кандидат юридичних наук, підполковник внутрішньої служби.

внаслідок голодомору в надії, що він нарешті віддасть розпорядження про подання допомоги голодуючим. Але кормчий України залишився "непохитним і твердим ленинцем", спрямовуючи її у кривавому морі горя і розпачу до невидимої пристані "світлого майбутнього всього людства".

Трагедія голодомору значно поглиблювалася криміногенною обстановкою того часу, про що свідчить доповідна МВС України N 1972 від 15 листопада 1947 року міністру внутрішніх справ СРСР Круглову "Про розкрадання соціалістичної власності, хабарництва, зловживання в міністерствах, господарських і кооперативних органах УРСР".

Чимало було випадків розкра-

дач людей, в той час як про голод держава "не знала". Невідомими сторінками історії залишився голодомор 1947 р. для більшості наших сучасників, і це коли живі ще сотні тисяч його свідків.

Гарантом необоротності зміни у державі, що стала на правовий шлях розвитку, повинен бути повний демонтаж командно-адміністративної системи. Сталінська держава була побудована на страху, який культивувався цілеспрямовано і свідомо. Одну з вирішальних ролей у цьому відігравало право того періоду.

Сталінська правова регулювання мало ряд властивостей. Так, не існувало єдиної гармонійної правової системи. Вплив закону обмежувався і часом ліквідовувався різними актами, а часто усними і телефонними

логічній.

Політичний аспект полягає в тому, що сталінська політика породила в країнах Заходу уявлення про Радянський Союз як про "імперію зла". Це, в першу чергу, обумовлено масовими репресіями в державі. Пропаганда всесвітньої соціалістичної революції надавала політиці СРСР експансіоністського забарвлення. Претензії Сталіна на роль вождя міжнародного робітничого класу відстоювалися багатьма країнами, внаслідок чого фашизм не зустрів на своєму шляху єдиного опору. В середині країни сталінізм повністю дискредитував ідеали соціалізму.

Другий - економічний - аспект полягає в тому, що було зруйновано структуру економіки і знищено виробничі сили. Від негативного

впливу сталінської економічної політики ми не позбавлені до цього часу. Гостро відчуваємо важку економічну кризу. Нова економічна політика розвивала виробництво значно швидшими темпами, ніж встановлена Сталініми "наказова". У зв'язку з цим неможливо не згадати про мільйони людей, знищених чи на довгі роки у в'язницях, вивраних з активної виробничої діяльності. Адже вони були важливою частиною наших виробничих сил. На рахунок Сталіна необхідно записати хоча б частку тої матеріальної шкоди, якої завдала нам війна. Саме політика Сталіна, як зараз відомо, дозволила Гітлеру добре підготуватися до війни і досягнути в ній певних успіхів.

І, нарешті, соціально-психологічний аспект позначився перш за все на моральній атмосфері суспільства. Сталінізм створив систему сваволі і насильства, що викликала до життя специфічний тип людини, яка жила в атмосфері репресій і водночас філософствувала про високі ідеали комунізму, в котрі нерідко дійсно вірила. Її слова розходились з ділом. Це тип людини, що відзначався підозрілістю, перебільшеною пильністю, виявляв готовність до будь-яких жорстокостей, до доносів. Для такої людини не існувало ні поняття національної приналежності, ані родинних зв'язків. Цей тип виявився надзвичайно живучим: із епохи сталінізму, через період застою, дійшов і до нас.

Неминуче постає питання про відповідальність сталінського оточення. До останку вірним ліній Сталіна залишався Лазар Каганович, якого вождь направляв на виконання найнебезпечніших завдань. Мільйони жертв голодомору як 1932-33 років, так і 1946-47 років на Україні в першу чергу на совісті Кагановича.

Сталінізм поширився на ціле суспільство, підминаючи під себе цілі нації і народності, переміщуючи їх по території країни, депортуючи у найвіддаленіші кутки. Сталінізм значним чином відобразився і на голодоморі українського народу в 1946-47 роках. Відповідальність за це несуть в повній мірі всі члени сталінського оточення.

Завершуючи розповідь про трагічну сторінку з історії багато страждальної України, зазначимо, що подібні масові винищення свого народу згідно з нормами міжнародного права кваліфікуються не інакше як геноцид, як ми і повинні сьогодні кваліфікувати сталінські репресії, поіменно назвавши й осудивши всіх виконавців - без посередніх і тих, хто поставляв їм компромат. Адже, як зазначалося вище, сталінський тип людини живучий, він і сьогодні серед нас мімікрує під перебудову, сподівається на вороття свого часу. Ні. Вороття не буде. Народ, перетворившись з об'єкта історії у активний суб'єкт, цього не допустить!